

PREFACE

70 years ago the issue of current national bibliography „Bibliografijos žinios“ (Bibliographic News), that played a significant role in registering publications issued all over Lithuania in 1928-1940, was established. The publication was of particular importance and created conditions for Lithuania's book to take a proper place in the cultural process.

During the Soviet period the same functions were performed by „Spaudos metraštis“ (Press Annals), since 1992 issued under its previous title - “Bibliographic News”.

Transactions are dedicated to the 70 year anniversary of „Bibliographic News“. When celebrating anniversaries there always is a tendency to turn back, sum up the results, to rejoice over the achievements, to learn by one's own mistakes. What those 70 years actually meant for Lithuania's national current and national retrospective bibliography?

It goes without saying that exhaustive study of that period of time is impossible in one collection of proceedings, however, current national bibliography's evolution

in 1928-1992 is concisely reviewed in the article by R. Bagušytė. The basis of current national bibliography is legal deposit copy. Development of its foundation is introduced by L. Kilius. National Press Archive's functions and an outline of its formation are discussed by E. Račkovska.

Article by R. Varnienė, reviewing national bibliography's evolution in Lithuania after 1992, when national bibliography's functions were transmitted to Martynas Mažvydas National Library of Lithuania, is presented.

A short history of International Standard Bibliographic Description, a structure of general and specialized bibliographic description publications is introduced in the article by O. Janonis.

An account of IFLA Bibliography Section's 1996/97 activities is rendered in the article by R. Bourne. IFLA's investigations in the field of functional requirements for course and results of bibliographical recording is announced in the article by O. Madison.

Regina Varnienė

UDK 025.3+01](474.5)

Bibliografijos ir knygotyros centras visuotinės bibliografinės apskaitos infrastruktūroje

Regina VARNIENĖ

Bibliografijos ir knygotyros centras, K. Sirvydo 4, 2600 Vilnius, el. paštas: varniene@lnb.lrs.lt

Įvadas

1974 m. buvo paskelbta Visuotinės bibliografinės apskaitos programa (UBC). Ji yra seniausia IFLA programų. Jos tikslas - vystyti bibliografinės apskaitos sistemą kiekvienos šalies ir pasaulio mastu. Šia programa siekiama panaikinti funkcijų dubliavimą, realizuojant paskirstytą dokumentų katalogavimą, kurio pagrindinis principas yra vienkartinis dokumento katalogavimas ir bibliografinės informacijos paskleidimas šalies ir pasaulio mastu.

Siekiant efektyviau įsitraukti į UBC programą, 1992 m. buvo perorganizuota Lietuvos valstybinės bibliografijos rengimo sistema, pavedant šią funkciją Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai (LNB).

Įvairių šalių įstaigos, atliekančios valstybinės bibliografijos tarnybos funkcijas, yra labai įvairios, administraciniai sprendimai - skirtingi, daugiausia priklausantys nuo vietos materialinių ir techninių išteklių.

1977 m. Paryžiuje įvyko Kongresas valstybinės bibliografijos klausimams aptarti, jo tikslas buvo suvienodinti egzistuojančią įvairovę. Kongrese buvo siekiama įdiegti tarptautinius bibliografijos standartus - ISBD, standartinius dokumentų numerius - ISSN, ISBN. Be to, norint suvienodinti valstybinės bibliografijos tarnybų organizacines funkcines struktūras, buvo rekomenduota jas kurti prie nacionalinių ar kitų didžiųjų šalies bibliotekų, steigti ISBN, ISSN valstybines agentūras.

Atsirado naujos dokumentų formos, bibliografinė veikla taikomos modernios technologijos, todėl reikia nuolat tobulinti valstybinės bibliografijos apskaitą bei įstaigų, atsakingų už šį darbą, veiklą. Šiandien IFLA ir beveik visų išsivysčiusių šalių specialistų nuomonė yra vieninga - ekonomiškiausias toks organizacinis sprendimas, kai valstybinės bibliografijos tarnybos veikia prie nacionalinių bibliotekų, garantuojančių dokumentų privalomųjų egzempliorių gavimą - valstybinės bibliografinės apskaitos pamatą, bei jų archyvinį saugojimą. Tai ekonomiškiausia ne tik informacijos išteklių, bet ir personalo požiūriu: bibliografiniai ir autoritetiniai įrašai, kuriuos parengia bibliografijos tarnybos darbuotojai, naudojami valstybinei bibliografijai bei šalies pagrindinės

bibliotekos katalogams. Administraciniu požiūriu tie patys kataloguotojai rengia išsamius bibliografinius ir autoritetinius įrašus daugelio funkcijų vykdymui.

Šio straipsnio tikslas - apžvelgti valstybinės bibliografijos sistemos Lietuvoje raidą po to, kai Lietuvos knygų rūmai kultūros ir švietimo ministro įsakymu 1992 m. buvo perduoti LNB.

1. Nacionalinės bibliografijos duomenų bankas - informacijos šaltinis apie Lietuvos ir su Lietuva susijusius užsienio dokumentus

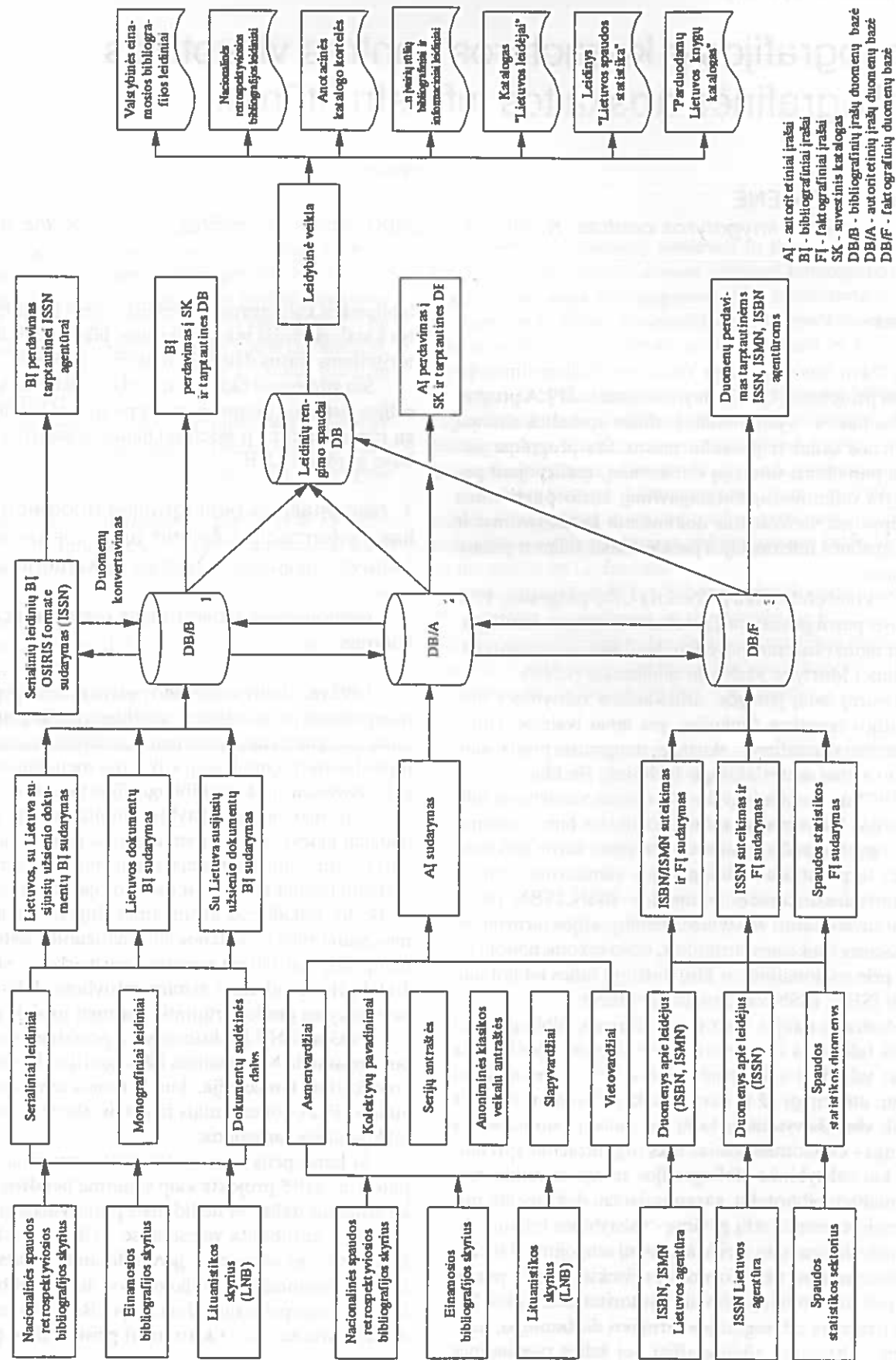
1.1. Nacionalinės bibliografijos banko koncepcijos kūrimas

1992 m. Lietuvai atsirado palankesnės sąlygos iš esmės pertvarkyti savo šalies valstybinės bibliografijos rengimą, įdiegiant tokią informacijos užrašymo, saugojimo ir perdavimo technologiją, kokią tuo metu jau taikė daugelio išsivysčiusių šalių bibliografijos tarnybos.

Automatizavus valstybinę bibliografiją, atsiveria daugiau paieškos ir jos panaudojimo galimybių. Tačiau, antra vertus, automatizacijai reikia didelių finansinių investicijų technikai įsigyti ir darbuotojams perkvalifikuoti. Be to, reikalingas atitinkamas lingvistinis aprūpinimas, sudarantis kiekvienos automatizuotos sistemos pamatą. Taip pat būtina numatyti pertvarkymų strategiją. Todėl prieš pradėdant esminį valstybinės bibliografijos pertvarkymą pradėta rūpintis parengti projektą.

1993 m. LNB Mokslo tarybos posėdyje pirmą kartą buvo pristatyta Nacionalinės bibliografijos duomenų banko sukūrimo koncepcija, kuri iš esmės rėmėsi normatyviniais IFLA dokumentais ir aktais, skirtais valstybinės bibliografijos tarnyboms.

Ši koncepcija buvo patobulinta ir vėliau, 1994 m., pateikta LIBIS projekte kaip sudėtinė bendros bibliotekų sistemos dalis. Su nedideliais pataisymais ši koncepcija buvo aprobuota vėlesniuose LIBIS projektuose ir šiuo metu yra sėkmingai įgyvendinama. Atsižvelgiant į tai, kad Nacionalinės bibliografijos duomenų banko sukūrimo koncepcija gana detalai yra išdėstyta minėtuose dokumentuose, mes tik trumpai pristatysime pagrindinę idėją.

Nacionalinės bibliografijos duomenų bankas* yra viena iš LIBIS sudėtinių dalių, skirtų bibliografiniai informacijai apie Lietuvos bei su Lietuva susijusius užsienio dokumentus kaupti bei šiai informacijai skleisti šaliai ir tarptautiniu mastu. LIBIS projektuose numatyta, kad Nacionalinės bibliografijos duomenų banką sudarys šios duomenų bazės: bibliografinių, autoritetinių, faktografinių įrašų (žr. 1 schemą). Bibliografinių įrašų duomenų bazėje kaupiami visų formų dokumentų, įskaitant knygas, serialinius leidinius, vaizduojamosios dailės, natų leidinius, sudėtinių dalių bibliografiniai įrašai. Į šią duomenų bazę nutarta talpinti ir valstybinės einamosios, ir nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos įrašus, siekiant paieškos tikslumo, išsamumo ir efektyvumo.

Autoritetinių įrašų duomenų bazėje kaupiami unifikuoti asmenvardžiai, kolektyvų pavadinimai, anoniminės klasikos kūrinių unifikuotos antraštės, liturginių tekstų unifikuotos antraštės.

Faktografinių duomenų bazėje atskiruose failuose kaupiami ISBN, ISSN, ISMN agentūrų bei statistikos duomenys apie Lietuvos spaudą. Atsižvelgiant į šių duomenų specifiką bei nuolatinių Lietuvos agentūrų bendradarbiavimą su tarptautinėmis agentūromis, o statistikos padalinio - su UNESCO, faktografinių duomenų bazėje šie duomenys formuojami atskirai.

1995 m. rugsėjo 25 d. LNB iniciatyva buvo išleistas kultūros ministro įsakymas Nr. 314, kuriuo nutarta kurti šalyje LIBIS. Biblioteka tuo pačiu buvo įpareigota organizuoti ir koordinuoti LIBIS kūrimą.

Vykdamas šį kultūros ministro įsakymą, buvo paskirtas LIBIS vadovas ir sudaryta LIBIS valdyba. LIBIS 1995 m. spalio 2 d. paskelbtą projektuotojų konkursą laimėjo Kauno technologijos universiteto projektuotojų grupė, kuri parengė LIBIS projektą. Viena iš projekto sudėtinių dalių yra Nacionalinės bibliografijos duomenų bankas. Parengiant LIBIS projektą aktyviai dalyvavo Bibliografijos ir knygotyros centro darbuotojai, jie prisidėjo prie LIBIS organizacinės funkcinės struktūros formavimo bei LIBIS lingvistinio pagrindo sukūrimo.

1.2. Bibliografinių ir autoritetinių įrašų standartai - LIBIS lingvistinio aprūpinimo pagrindas

Pagrindiniai ir mažiausi LIBIS struktūros vienetai yra bibliografiniai ir autoritetiniai įrašai, kurie rengiami ir perduodami vadovaujantis daugeliu tarptautinių standartų ir protokolų.

LIBIS lingvistinį aprūpinimą suformavo pagrindiniai svarbiausių tarptautinių susitarimų principai, IFLA darbo grupių parengti normatyviniai dokumentai bei standartai. Juos trumpai ir apžvelgsime.

Svarbiausi tarptautiniai forumai, padėję bibliogra-

finių ir autoritetinių įrašų unifikavimo pamatus, buvo šie: 1961 m. Paryžiuje įvykusi katalogavimo konferencija, 1969 m. Kopenhagos konferencija ir 1977 m. Paryžiaus konferencija nacionalinių bibliografijų klausimu.

1961 m. Paryžiuje įvykusioje tarptautinėje katalogavimo konferencijoje buvo suformuluoti pagrindiniai katalogavimo principai, kurių daugelis šalių laikosi iki šiol. Šioje konferencijoje priimti dokumentai tapo direktyviniais, rengiant atskirų šalių katalogavimo taisykles.

Svarbiausias šios konferencijos pasiekimas buvo tai, kad pirmą kartą pavyko susitarti dėl autoriaus pavardės rašymo originalia forma ir originaliu šriftu.

1969 m. Kopenhagoje įvyko konferencija abėcėlinio katalogo klausimais. Svarbiausi jos nutarimai yra susiję su bibliografinio aprašo unifikavimu, t.y. buvo priimta nuostata kiekvienam dokumentui sudaryti standartinį bibliografinį aprašą, taip pat suvienodinti katalogo ir bibliografijos leidinio bibliografinius aprašus. Daugelio šalių valstybinės bibliografijos leidinių įrašai buvo tuoj pat pertvarkyti pagal šiuos reikalavimus. Lietuvoje tai padaryta tik atsiradus sąlygoms, t.y. 1992 metais (apie tai rašoma kitame skyriuje).

Trečias labai svarbus renginys, padėjęs pamatus tarptautiniams susitarimams dėl asmenvardžių, kolektyvų pavadinimų, unifikuotų antraščių autoritetinių įrašų rengimo, buvo 1977 m. UNESCO ir IFLA tarptautinė konferencija nacionalinių bibliografijų klausimu.

Tai, ką kitos šalys turėjo ir buvo išsivertusios į savo nacionalines kalbas bei naudojo bibliografinėje praktikoje, Lietuvos bibliografinių įrašų rengimo poreikiams 1992 m. dar tik reikėjo įsigyti. Iki tol bibliografiniams įrašams rengti buvo naudojamos rusiškos katalogavimo taisyklės, kurios Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu 1994 m. neteko galios.

Siekiant sukurti LIBIS lingvistinį aprūpinimą buvo svarbu surinkti visus autentiškus dokumentus, reglamentuojančius pradmenų sunorminimą, bibliografinio aprašo sudarymą, pasirinkti labiausiai Lietuvos poreikiams ir galimybės tinkantį formatą.

Pagrindinis impulsas problemai išspręsti buvo užmezgęs tiesioginis kontaktas su 1992 m. įsikūrusiu UNIMARC Nuolatiniu komitetu, kuris pakvietė Lietuvos atstovą dalyvauti UNIMARC seminare, vykusiame 1993 m. Budapešte. Netrukus po šio seminario Bibliografijos ir knygotyros centras (BKC) sudarė su šiuo komitetu sutartį dėl visų ISBD, UNIMARC vadovo, UNIMARC/Authorities, metodikų vertimų į lietuvių kalbą.

1993 m. BKC parengė ir išleido „UNIMARC vadovo“ vertimą, 1996 m. - nurodymą Nr. 1 („Sudėtinės dalys: straipsniai žurnaluose ir knygose“), 1997 m. - nurodymą Nr. 2 („Mikroformas“) bei „UNIMARC įvadą“. „Monografinių ir serialinių leidinių katalogavimas, naudojant UNIMARC“ (metodika) išleista 1994 m.

Pirmasis ISBD vertimas į lietuvių kalbą pasirodė 1995 metais. Tai buvo ISBD (G). Vėliau išleisti: ISBD

* Kai kur - posistemis

(M) - 1997 m., „ISBD taikymo sudėtinių dalių aprašui nurodymai“ - 1997 m., ISBD (PM) - 1998 m., ISBD (CM) - 1999 metais. Kiti dar redaguojami ISBD tekstai pateikti „Intermete“, LNB tinklalapyje.

Svarbiausi dokumentai, reglamentuojantys aprašą, buvo gauti per UNIMARC Nuolatinį komitetą, o štai pradmenį reglamentuojančius dokumentus pavyko surinkti ne taip greitai (nes kai kurie išleisti daug anksčiau) iš įvairių IFLA komitetų ir darbo grupių. Prie šių dokumentų priklauso įvairių IFLA darbo grupių parengti leidiniai, palengvinantys pradmenų užrašymą: „Anonymous Classics: a List of Uniform Headings for European Literatures“ (1978), „List of Uniform Titles for Liturgical Works of the Latin Rites of the Catholic Church“ (1987), „Guidelines for Authority and Reference Entries“ (1984), kuris apibrėžia autoritetinių duomenų išdėstymą ir skyrbybą. Tai, kas bibliografinių duomenų elementams yra ISBD, autoritetiniams yra GARE, kuris taip pat rengiamas spaudai.

„Form and Structure of Corporate Headings“ (1980) ir „Paryžiaus principai“ pabrėžia nacionalinės kalbos, tautos kultūros įtaką pradmenų formavimui. Tai ypač svarbu, kuriant savo nacionalines taisykles.

„Names of Persons: National Usages for Entry in Catalogues“ įteisina kiekvienos šalies nacionalines taisykles, nustatant autorių asmenvardžių pradmenų formas. Į paskutinį leidinį 1996 m. ir BKC pateikė savo pasiūlymus bei Lietuvos autorių pavardžių pavyzdžius.

Pagrindinis LIBIS lingvistinio aprūpinimo rezultatas - „Kompiuterinių bibliografinių ir autorizuočių įrašų sudarymo metodika“ (1998), kuri akumuliuoja nacionalinę katalogavimo praktiką, bibliografinio aprašo dokumentus, autoritetinių įrašų dokumentus, bibliografinių ir autoritetinių įrašų formatus į bendrą visumą: UNIMARC/B ir UNIMARC/A žinių bazes.

Šie modeliai yra parengti reliacinių bazių principu, reiškiančiu, kad visi duomenys yra saugomi lentelėse.

Ši metodika tapo ne tik parankine knyga kataloguotojui, rengiančiam kompiuterinius bibliografinius ir autoritetinius įrašus, bet ir programuotojams, sukūrusiems LIBIS suvestinio katalogo programinę įrangą.

LIBIS sukūrimas įgalina realizuoti paskirstyto katalogavimo principą Lietuvoje, o tai reiškia Lietuvos bibliotekų kooperaciją, siekiant sukurti bendrą duomenų bazę - suvestinį Lietuvos mokslinių bibliotekų katalogą, į kurį pateikiami bibliografiniai įrašai bei visų dalyvaujančių bibliotekų saugojimo šifrai.

Paskirstytas katalogavimas pagrįstas vienkartinio dokumentų katalogavimu bei daugkartinio bibliografinių įrašų naudojimo principu. Realizavus paskirstytą katalogavimą, taupomi materialiniai ir techniniai ištekliai, lėšos, skirtos šiam darbui atlikti, panaikinamas atstumo barjeras, sudaromos sąlygos informacijos vartotojams naudotis duomenų baze, esančia toli nuo jų.

2. Valstybinės einamosios bibliografijos pertvarkymas

Kol buvo projektuojamas Nacionalinės bibliografijos duomenų bankas, įvairiuose fonduose ieškoma lėšų LIBIS realizavimui, Bibliografijos ir knygotyros centre buvo bandoma pertvarkyti valstybinės einamosios bibliografijos rengimą ir leidimą esamais ištekliais, nes iš Lietuvos knygų rūmų buvo perimtas labai didelis (1,5 metų) valstybinės einamosios bibliografijos leidinių vėlavimas.

Reikėjo ieškoti intensyvių darbo metodų. Apie modernią programinę įrangą, įgalinančią formuoti kompiuterines duomenų bazes, kaip darė daugelis pasaulio šalių, tuomet ir svajoti nebuvo galima. Juolab kad 1992 m. Knygų rūmai teturėjo vieną kompiuterį.

Tuometinis kultūros ir švietimo ministras D. Kuolys labai jautriai sureagavo į siekius pertvarkyti Lietuvos bibliografinę apskaitą ir skyrė net keletą kompiuterių, kurie tuomet suvaidino lemiamą vaidmenį panaikinant valstybinės einamosios bibliografijos rengimo atsilikimą.

Pradžioje gautieji kompiuteriai buvo naudojami tik kaip rašomoji mašinėlė, naudojant „Word 5“ programinę įrangą, tačiau ir tai labai padėjo tobulinti valstybinės einamosios bibliografijos rengimą. Panaikinti atsilikimą trukdė tai, kad po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo labai padaugėjo spaudos produkcijos, o BKC darbuotojų skaičius nebuvo didinamas. Suprantama, kad ne tie keletas kompiuterių iš esmės pagerino tuomet susidariusią padėtį. Darniai dirbant visam einamosios bibliografijos skyriui, valstybinės einamosios bibliografijos rengimo ir leidimo atsilikimas 1996 m. buvo likviduotas, ir dabar „Bibliografijos žinių“ eilinis numeris pasirodo praėjus 6-8 savaitėms po leidinių gavimo.

Be to, siekiant sugrįžti prie savo šalies istorijos ištakų, 1992 m. valstybinės einamosios bibliografijos leidiniui buvo sugražintas jo senasis pavadinimas - „Bibliografijos žinios“. 1928-1943 m. ėję tokio pavadinimo leidiniai vykdė analogiškas funkcijas.

1994 m. naudojant PROCITE programinę įrangą buvo pradėtos kaupti knygų, serialinių leidinių ir straipsnių duomenų bazės, kurių pagrindu pradėti formuoti ir leisti „Bibliografijos žinios“, „Ekspresinformacija...“, „Anotacinės katalogo kortelės“. Šios duomenų bazės pradėtos naudoti LNB Informacijos centre skaitytojų aprūpinimui informacija.

Pradėjus rengti valstybinės spaudos struktūrizuotus bibliografinius įrašus PROCITE formatu, iš esmės buvo panaikintas funkcijų dubliavimas tarp LNB padalinių, perduodant valstybinės spaudos bibliografinius įrašus katalogavimo ir specializuotiems skyriams.

Siekiant priartinti Lietuvos valstybinės einamosios bibliografijos leidinius prie tarptautinių reikalavimų, 1996 m. buvo pertvarkyta „Bibliografijos žinių“ struktūra. Jos pradėtos leisti dalimis: „Knygos“, „Serialiniai leidiniai“, „Straipsniai“, „Lituanika“. Taip pat pakeistas

pagalba ir patirtis buvo labai reikalinga grupėje. Suformavus 4 asmenų darbo grupę, 1832-1890 m. lietuviškų periodinių leidinių straipsnių bibliografijos rengimas žymiai pagerėjo.

Šiuo metu 1832-1890 m. lietuviškos periodinės spaudos straipsnių įrašai kaupiami PROCITE duomenų bazėje, kuri labai palengvina paiešką, duomenų taisymą ir, be abejonės, palengvins būsimo leidinio suformavimą. Iki 1999 m. pabaigos darbą numatoma užbaigti.

1823-1940 m. lietuviškų periodinių leidinių bibliografiją pradėta rengti 1992 m., išėjus kontroliniam sąrašui. Šį darbą visada dirbo 2 žmonės, todėl tikėtis labai greito rezultato - bibliografijos pasirodymo - negalima, nes yra pakankamai daug tiriamojo darbo, tikslinant duomenis bei rengiant įrašus pagal naują ISBD(S) struktūrą. Tuo pačiu metu rengiamos serialinių leidinių katalogavimo taisyklės. Taisyklės rengiamos UNIMARC formatui bei jo žymas atitinkančios ISBD(S). Be to, darbuotojas turi pasirengti dirbti su nauja programine įranga įgydamas darbo su kompiuteriu įgūdžių, perprasti UNIMARC formatą, kuriuo bus rengiami įrašai.

Sukauptos UNIMARC serialinių leidinių bibliografinių duomenų bazės įrašų pagrindu bus rengiamas leidinys. Jo paskirtis labai plati: jis bus naudojamas informaciniam aprūpinimui, įrašų perdavimui į tarptautines duomenų bazes.

1992 m. gruodžio 9 d. nacionalinės retrospektyvios bibliografijos redakcijos kolegijos posėdyje buvo aptarta galimybė rengti 1918-1940 m. lietuviškų knygų kontrolinį sąrašą. Dėl metodinių nesutarimų tarp kolegijos narių šis klausimas buvo pakartotinai apsvaistytas 1993 m. kovo 4 d., tuomet aprobuota kontrolinio sąrašo rengimo metodika. Nutarta įrašus rengti iš naujo Knygų rūmų sukauptos kartotekos pagrindu, taip pat naudojantis šalies didžiųjų bibliotekų katalogais ir kartotekomis. Rengiant įrašus kompiuterinėse laikmenose, tuo pačiu jie buvo tikslinami ir pildomi. Duomenų bazėje sukaupta per 35 000 knygų, smulkiųjų spaudinių, vaizduojamojo meno, natų, žemėlapių bibliografinių įrašų.

Papildžius ir patikslinus bazės duomenis, jos pagrindu jau parengti ir išleisti 3 kontrolinio sąrašo sąsiuviniai (t. 1: knygos A-Č; D-J; K).

Duomenų bazei sudaryti buvo panaudota CDS/ISIS programinė įranga. Šiuo metu įrašai yra konvertuoti į UNIMARC formatą, o vėliau pakoreguoti pagal keliamus reikalavimus, bus perduoti į suvestinį katalogą, kur jie bus prieinami ne tik Lietuvos, bet ir užsienio vartotojams.

Tame pačiame 1992 m. gruodžio 9 d. posėdyje redakcijos kolegijai buvo pasiūlyta apsvaistyti galimybę rengti slapyvardžių duomenų bazę. Šiam sumanymui pritarė ir šis darbas buvo pradėtas. Gana greitai BKC slapyvardžių kartotekos duomenys buvo pervesti į kompiuterines laikmenas ir parengtas „Lietuviškųjų slapyvardžių“ 1-asis tomas (A-F). Jis buvo išleistas 1995 m. Sėkmingai dirbant 1996 m. išleistas 2-asis tomas (G-M). Šiuo metu slapyvardžių duomenų bazėje yra per 19 500

įrašų. Šiai bazei sudaryti buvo naudojama CDS/ISIS programinė įranga. Numatoma įrašus konvertuoti į UNIMARC/Authorities formatą.

Laikas pakoregavo BKC galimybes: buvo gauta parama iš Atviros Lietuvos fondo bei Kultūros ministerijos leidybos programų. Taip buvo išspręsta kitų Lietuvos bibliotekų parengtų C serijos metininkų leidybos problema, atsirado galimybė užbaigti atidėtus darbus: parengti XVII a. Lietuvos lotyniškos knygos bei XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos kontrolinius sąrašus.

Be išvardytų šio skyriaus darbų, ateityje numatoma plati nacionalinės retrospektyvios bibliografijos konversijos programa, pagal kurią spausdinti bibliografijos leidinių įrašai bus nuskaitomi (skenuojami), o vėliau, naudojant specialią programinę įrangą, struktūrizuojami ir užrašomi UNIMARC formatu. Tokie bibliografiniai įrašai drauge su jau esančiais Nacionalinės bibliografijos duomenų banke ir suvestiniame kataloge atliks pagrindinę savo funkciją - informuos šalies ir užsienio visuomenę apie Lietuvoje publikuotus dokumentus nuo pirmosios knygos iki šių dienų.

Atsižvelgiant į tai, kad ateityje nacionalinės retrospektyvios bibliografijos įrašai privalės būti Nacionalinės bibliografijos duomenų banke, juos numatoma rengti pagal UNIMARC Nuolatinio komiteto dokumentus, ISBD bei BKC metodines priemones.

Nacionalinės retrospektyvios bibliografijos įrašai bus įvedami į bendrą bibliografinių įrašų duomenų bazę, kaip parodyta 3 schemeje, bei naudojami įvairioms informacinėms reikmėms.

4. Naujos valstybinės bibliografijos funkcijos Lietuvos informacijos sistemoje

Greta valstybinės einamosios ir nacionalinės retrospektyvios bibliografijos pertvarkymų, kurių būtinumą sąlygojo nauja Lietuvos nacionalinės bibliografijos duomenų banko koncepcija, pradėta kitų BKC vykdomų funkcijų reforma.

Vienas iš pagrindinių Lietuvos valstybinės bibliografijos pertvarkymo uždavinių yra sukurti efektyvią informacinę sistemą „leidėjas - valstybinės bibliografijos tarnyba - knygų prekyba - biblioteka“. Šios sistemos kūrimas paremtas dokumento vienkartinio bibliografinio įrašo sudarymo bei jo daugiafunkcinio naudojimo mechanizmu (žr. 4 schemą).

Tokia sistema įgalina:

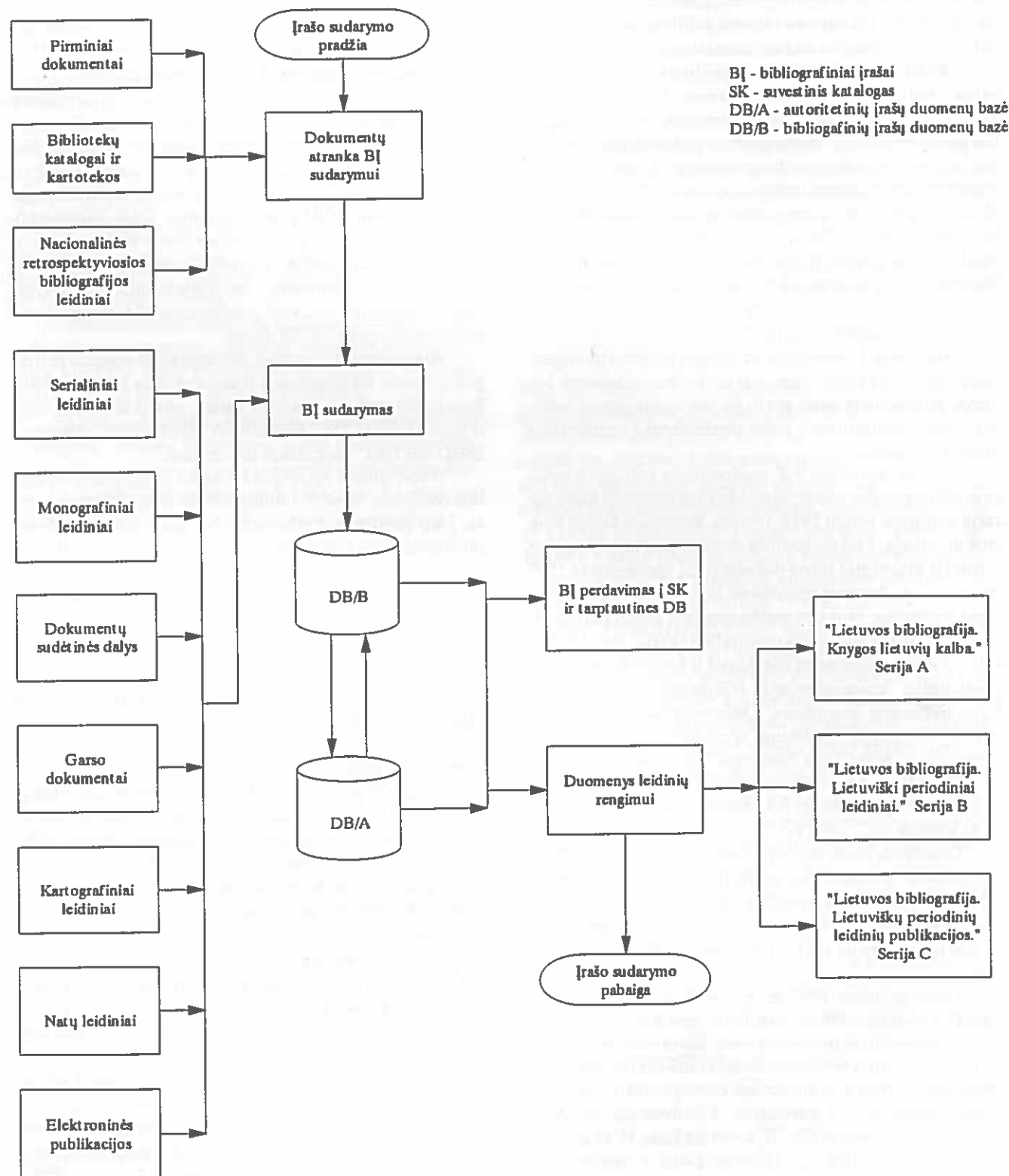
- taupyti materialinius, kadru, techninius išteklius;
- standartizuoti bibliografinį įrašą, rengiant jį Katalogavimo leidinyje agentūroje (CIP) ir spausdinant knygoje;

- identifikuoti dokumentus pasaulyje pagal suteiktus tarptautinius standartinius numerius.

Sistemos „leidėjas - valstybinės bibliografijos tarnyba - knygų prekyba - biblioteka“ sukūrimą paspartino ta aplinkybė, kad buvo panaikintos mūsų šalies leidybinė

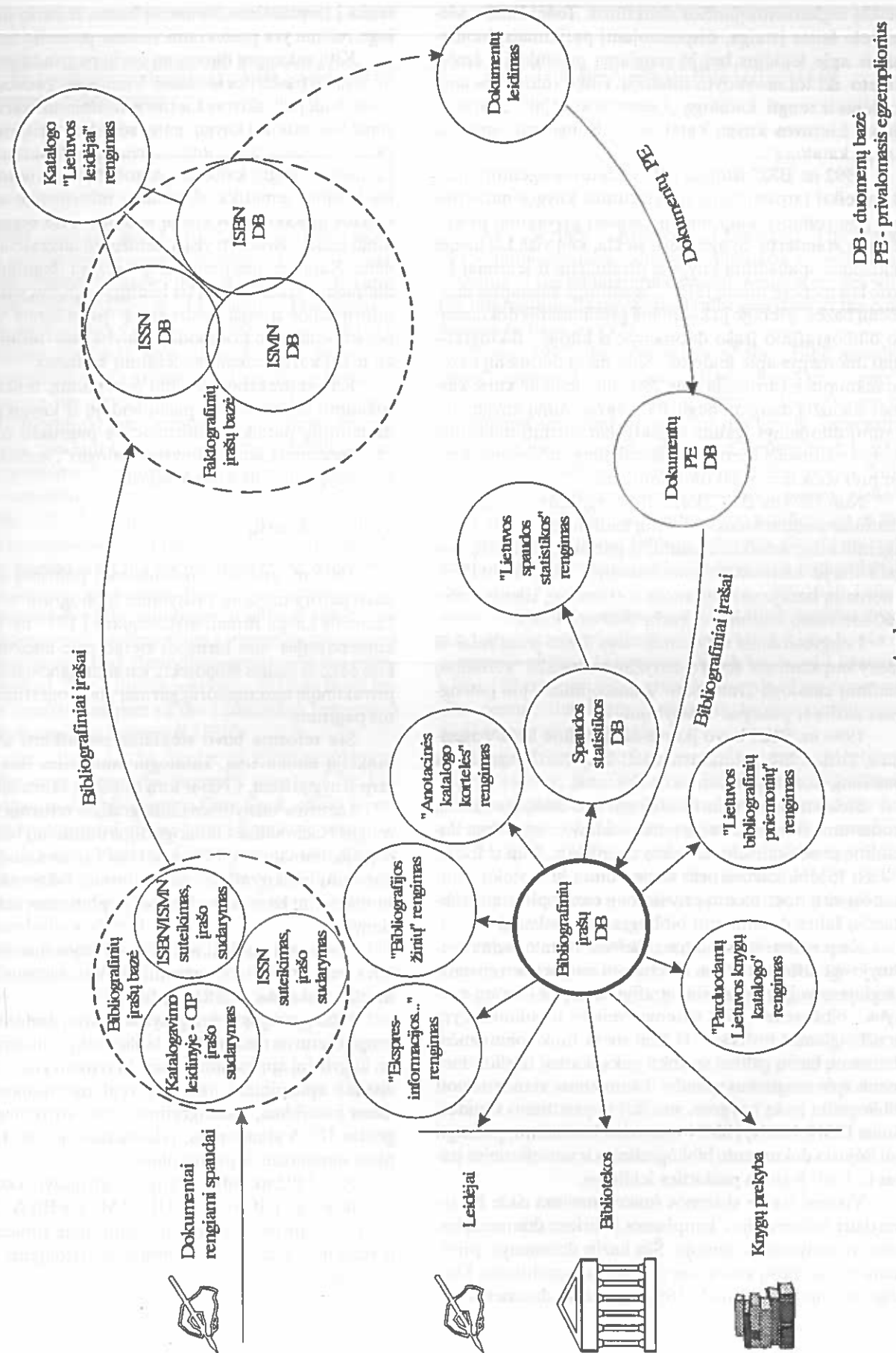

Lietuvos ir su Lietuva susijusių užsienio dokumentų nacionalinės retrospektyvios bibliografijos įrašų sudarymo schema

3 schema

Lietuvos dokumentų vienkartinio katalogavimo ir daigjafunkcinio bibliografinių įrašų naudojimo schema

4 schema

veiklą reglamentuojančios struktūros. Todėl BKC - viešintelė šalies įstaiga, disponuojanti patikimais duomenimis apie leidėjus bei jų rengiamą produkciją, ėmėsi keletą iki tol nevykdytų funkcijų: rinkti duomenis apie leidėjus ir rengti katalogą „Lietuvos leidėjai“, „Parduodamų Lietuvos knygų katalogą“, „Rengiamų spaudai knygų katalogą“.

1992 m. BKC įsteigta ISBN Lietuvos agentūra pradėjo teikti tarptautinius standartinius knygos numerius bei kontroliuoti, kaip leidėjai laikosi privalomų procedūrų ir standartų. Ši agentūra siekia, kad visa Lietuvoje leidžiama spausdinta knygine produkcija ir leidiniai kitose laikmenose turėtų ISBN. Agentūroje sukauptos duomenų bazės. Vienoje jų kaupiami preliminarūs dokumento bibliografinio įrašo duomenys, o kitoje - faktografiniai duomenys apie leidėjus. Šiuo metu duomenų bazėse sukaupta informacija apie 780 šalies leidėjų, kurie kasmet išleidžia daugiau negu 4000 pavadinimų knygų. Sukaupti duomenys įgalina objektyviau vertinti dabartinę leidybos situaciją Lietuvoje, jie reikalingi leidėjams, knygų prekybos ir mokslo darbuotojams.

Nuo 1994 m. BKC įkurta ISSN agentūra teikia tarptautinius standartinius serialinių leidinių numerius. ISSN agentūra dar suteikia leidiniui registracinę antraštę, pagal kurią jis identifikuojamas pasaulyje. Šiuo metu ISSN duomenų bazėje užregistruota 550 leidėjų, išleidžiančių 860 serialinių leidinių, iš kurių 540 turi ISSN.

Lengvatinėmis sąlygomis trys LNB padaliniai iš ISSN tarptautinio centro Paryžiuje užsisakė serialinių leidinių katalogą „Internet“, naudojimąsi juo palengvina darbą ir patogus skaitytojui.

1994 m. BKC buvo įkurta nacionalinė ISMN agentūra, kurią būtų galima traktuoti kaip ISBN agentūros padalinį, nors ir yra tam tikrų skirtumų.

Siekiant suaktyvinti katalogavimo leidinyje darbą, numatoma įkurti Katalogavimo leidinyje agentūrą. Pasaulinė praktika rodo, kad šios agentūros, kaip ir ISSN, ISBN, ISMN, kuriasi prie nacionalinių bibliotekų, gaudančių visų dokumentų privalomąjį egzempliorių ir vykdančių šalies dokumentų bibliografinę apskaitą.

Kaip matyti iš pateiktos schemos, Katalogavimo leidinyje agentūros įkūrimu turėtų būti baigta kurti sistema „leidėjas - valstybinės bibliografijos tarnyba - knygų prekyba - biblioteka“. Šios sistemos veiklos tobulinimas yra neužbaigiamas procesas. Iš šiuo metu funkcionuojančių duomenų bazių galima surinkti pakankamai tikslius duomenis apie rengiamus spaudai dokumentus, standartizuoti bibliografinį įrašą knygose, suteikti tarptautinius standartinius ISSN, ISBN, ISMN numerius leidiniams, parengti jau išėjusio dokumento bibliografinius ir autoritetinius įrašus ir leisti įvairios paskirties leidinius.

Visame šiame sistemos funkcionavimo cikle kuriamas daug informacijos, kaupiamos įvairiose duomenų bazėse, nurodytose schemoje. Šių bazių duomenys prieinami ne tik mūsų šalies, bet ir visiems vartotojams. Dialogo režimu ISSN, ISMN, ISBN agentūrų duomenys pa-

tenka į tarptautines duomenų bazes, iš kurių jie vėl dialogo režimu yra pasiekiami visuose pasaulio taškuose.

Kitų sukauptų duomenų bazių pagrindu yra rengiami įvairios paskirties leidiniai. Vienas jų - katalogas „Lietuvos leidėjai“, skirtas Lietuvos ir užsienio vartotojams. Jame bus pateikti knygų, natų, serialinių leidinių leidėjų vardai, adresai, telekomunikacijos priemonių numeriai. Lietuvių ir anglų kalbomis nurodyta kiekvienos leidyklos leidinių tematika, skelbiama informacija apie konkrečios mokslo šakos knygų leidėjus. Prie serialinio leidinio leidėjo išvardyti visi jo leidžiami laikraščiai bei žurnalai. Kataloge bus pateikta ir daugiau išsamių ir tikslių duomenų. Tikimės, kad šis leidinys užpildys susidariusią informacijos spragą, atsiradusią panaikinus Visuomenės informavimo priemonių valdybą, nes tuomet nutrūko ir kai kurių reikalingų leidinių leidimas.

Knygų prekybos, leidėjų poreikiams tenkinti BKC sukauptų duomenų bei pačių leidėjų ir knygų prekybos darbuotojų pateiktos informacijos pagrindu rengiamas „Parduodamų Lietuvos knygų katalogas“, nurodantis, kokias knygas ir kur galima įsigyti.

Vietoje išvadų

1992 m. atsiradus palankesnei politinei situacijai, buvo perorganizuota valstybinės bibliografijos tarnyba - Lietuvos knygų rūmai, atsivėlgiant į 1977 m. IFLA rekomendacijas šias tarnybas steigti prie nacionalinių ar kitų didžiųjų šalies bibliotekų, garantuojančių dokumentų privalomųjų egzempliorių gavimą - bibliografinės apskaitos pagrindą.

Šia reforma buvo siekiama panaikinti atliekamų funkcijų dubliavimą, kataloguojant šalies dokumentus tarp Knygų rūmų, LNB ir kitų didžiųjų šalies bibliotekų.

Lietuvos valstybinės bibliografijos reforma vyko, parengus Nacionalinės bibliografijos duomenų banko koncepciją, numatančią Lietuvos ir su Lietuva susijusių dokumentų bibliografinių, autoritetinių, faktografinių įrašų duomenų bazių kaupimą bei jų platinimą šalyje ir užsienyje.

Lietuvos nacionalinės bibliografijos duomenų bankas tapo sudėtinė Lietuvos integralios bibliotekų informacijos sistemos (LIBIS) dalis.

Bibliografijos ir knygotyros centro darbuotojai parengė Lietuvos nacionalinės bibliografijos duomenų banko lingvistinį aprūpinimą, kuris šiuo metu yra LIBIS lingvistinio aprūpinimo pamatas, reglamentuojantis pradžios pateikimą, bibliografinio įrašo struktūrą. Jis pagrįstas IFLA standartais, rekomendacijomis, tarptautiniais standartais ir protokolais.

Nuo 1992 m. Bibliografijos ir knygotyros centras ne tik aktyviai įsitraukė į UBCIM, CoBRA, Metrix, UNESCO programas, bet ir vykdo daug funkcijų šalyje ir užsienyje teikdamas informaciją leidėjams ir knygų prekybai.

Summary

The Centre of Bibliography and Book Science in the Infrastructure of the Universal Bibliographic Control

Regina VARNIENĖ

In 1992, due to the more favourable political situation, the national bibliography agency, i.e., the Lithuanian Book Chamber has been reorganized and became part of the National Library of Lithuania. This decision was made with regard to IFLA recommendations of 1977, which foresee that such type of institutions should be established within the national or other major libraries, thus ensuring the receipt of the legal deposit copies - basics of the bibliographic control. This reform was made pursuing the aim to avoid duplicity in fulfilling certain functions in cataloguing of documents, saving of resources, expediting the national bibliographic control for joining the UBCIM program.

The reorganization of the Lithuanian national bibliography started after the preparation of the concept of National Bibliographic Data Bank, which provides for the accumulation of the databases of bibliographic, authority, factographic records of the Lithuanian documents and Lituanica and also, their dissemination in the country and abroad. The Lithuanian National Data Bank became the constituent part of the Lithuanian Integrated Library Information System (LIBIS).

The specialists of the Centre of Bibliography and Book Science prepared the linguistic supply of the Lithuanian National Bibliographic Data Bank, which is presently the background of the LIBIS linguistic supply. It regulates the presentation of the heading, structure of the bibliographic record and conforms to the IFLA standards, recommendations, and other different international standards and protocols.

In 1996, aiming to adapt the Lithuanian current bibliographic publications to international requirements, the structure of the „Bibliographic News“ has been modified and it started to be issued in separate parts titled

„Books“, „Serials“, „Articles“, „Lituanica“. The design of the publication has also been changed as well as the structure of the bibliographic record, which complies with the internationally recognized rules specified at the conference in Paris in 1977.

Since 1997, the new series of the „Bibliographic News“ appeared, i.e., „Sound Recording Documents“, which registers sound records, compact discs and books on cassettes for blind. In view of the yearly increasing amount of the documents published, approximately 8000 records are installed in the database per month. Still, not all of them are reflected in the „Bibliographic News“.

Since 1992, the preparation and publication of the retrospective national bibliography has also been revised and the following databases began to accumulate: Lithuanian books covering the period 1905-1910, Lithuanian periodicals of the year 1832-1940, articles from the Lithuanian periodicals of 1832-1890, Latin books of Lithuania of the 17th century, Polish books of Lithuania of the 17th century, bibliographic records of pseudonyms. The created databases facilitated the preparation and appearance of publications.

In addition to the functions of the national bibliography agency, the Centre of Bibliography and Book Science expanded its activities and commenced the implementation of the international standard numbers (ISBN, ISSN, ISMN) to publications. Furthermore, the Centre prepared and issued the first editions of the catalogue „Lithuanian Publishers“ and the „Lithuanian Books in Print Catalogue“.

The Centre of Bibliography and Book Science actively participates in varied IFLA UNIMARC PUC activities, CoBRA and other international programs and projects.